

МОНІТОРИНГ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГІМНАЗІЇ

Алла ЖУКОВА,
кандидат педагогічних наук,
директор гімназії міжнародних відносин № 323 м. Києва

У статті узагальнено теоретичні положення щодо сутності понять «професійна компетентність вчителя гімназії», «моніторинг професійної педагогічної компетентності». Визначено та проаналізовано складові професійної педагогічної компетентності вчителя, розкрито їх зміст. Наведено модель моніторингу професійної педагогічної компетентності, чинники, критерії (показники) рівня її сформованості.

Ключові слова: професійна компетентність вчителя, моніторинг професійної педагогічної компетентності, критерії професіоналізму вчителя, складові професійної педагогічної компетентності.

MONITORING OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF GYMNASIUM TEACHER. **Alla ZHUKOVA,** Ph. D., Director of the Gymnasium of international relations № 323 of Kyiv

The article describes theoretical positions about the essence of concepts «professional competence of the teacher of the gymnasium» and «monitoring of professional pedagogical competence». The author has identified and analyzed the components of professional pedagogical teacher's competence, describing the content of these concepts. In the article the model of monitoring of professional pedagogical competence is presented, factors and criteria of the level of formation of this competence are characterized.

Keywords: professional competence of the teacher; monitoring of professional pedagogical competence; criteria of professionalism of the teacher; components of professional pedagogical competence.

Актуальність проблеми. Нова парадигма освіти визначає нові змістово-ціннісні орієнтири освітнього процесу. Науковці стверджують, що на зміну інформаційним та репродуктивним формам навчальної діяльності приходить евристично-пошуковий підхід, який забезпечує максимальну пізнавальну активність учнів, фахову майстерність педагога, що вміло поставленим запитанням спонукає здобувачів освіти самостійно на основі їх знань, життєвого досвіду, спостережень доходити певних висновків, формулювати поняття і правила, творчо підходити до справи (І. Підласий).

Донедавна діяльність фахівця оцінювалася згідно з рівнем його кваліфікації. На сучасному етапі розвитку української освіти недостатньо володіти певною кваліфікацією, треба бути професійно компетентним, володіти здатністю та уміннями розв'язувати проблеми, що постійно виникають у процесі навчальної діяльності. Безперечно, успіш інноваційних ре-

форм в освіті залежить від педагогічного працівника, його творчого потенціалу, готовності до самовдосконалення та саморозвитку, його професійної компетентності.

Аналіз джерел з питань психолопії і педагогіки засвідчив, що вчені приділяють значну увагу розробленню вимог до професії вчителя (О. Савченко, В. Сластьонін), створюють моделі діяльності вчителя (Н. Кузьміна), моделі педагогічної культури (В. Гриньова), визначають уміння і якості, які необхідні вчителю (А. Маркова), розробляють професіограми (Н. Бібік, В. Лозова, С. Мартиненко, А. Хуторської, Л. Хоружа), постійно вдосконалюють ключові складові професійної компетентності вчителів. Водночас серед науковців немає одностайної думки щодо підходів до її розв'язання. Також недостатньо розроблена проблема моніторингу педагогічної компетентності вчителя гімназії як умови професійного зростання.

Отже, актуальність проблеми, об'єктивна потреба у постійному формуванні професійної компетентності педагогічних кадрів зумовили вибір теми дослідження.

Мета статті полягає в об'рунтуванні складових професійної компетентності вчителя та їх змісту; завдяки моніторингу педагогічної компетентності визначити чинники, критерії (показники) рівня їх сформованості.

Виклад основного матеріалу.

1. Теоретичні засади моніторингу професійної компетентності вчителя

Вивчення стану розробленості проблеми свідчить, що моніторинг професійної компетентності вчителів початкової школи розглядається в різних аспектах. Пріоритет у науковому розробленні теорії професійної компетентності пов'язаний із такими видатними вченими, як Н. Бібік, О. Білявська, Є. Бондаревська, Г. Єльнікова, І. Єрмак, О. Пометун, Н. Розова, О. Савченко, Л. Хоружа, А. Хуторської. Вони визначають такі сутнісні характеристики професійної компетентності вчителя, як постійне оновлення знань для успішного розв'язання професійних завдань, наявність змістового, процесуального і особистісного компонентів.

Грунтовний аналіз сутності професійної компетентності вчителя подається у дослідженні В. Синенка. Він вважає, що слід розрізняти професійну підготовку вчителя і його професійну компетентність. Перше поняття відбиває процес оволодіння необхідними знаннями і навичками, а друге – результат цього процесу, якісну характеристику. На його думку, *компетентність* – це певна перспектива, яка тією чи іншою мірою доступна конкретному фахівцю через його індивідуальні можливості та різні об'єктивні чинники. В. Синенко трактує професійну компетентність учителя як інтегрування відповідного рівня його професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, що виявляються в результаті діяльності [1]. М. Амонашвілі, Н. Кузьміна визначають професійну компетентність, як вміння працювати, отримуючи прибуток; здатність виробляти власний продукт, приймати рішення та нести відповідальність за них, готовність та потреби у творчості [4].

Об'рунтовуючи сутність педагогічної професії як творчого процесу, В. Сухомлинський неодноразово підкреслював, що у своїй основі педагогічна праця – це творчість, наближена до наукового дослідження. Однак педагогічна творчість неможлива без праці душі вчителя. Тому однією з найголовніших вимог до вчителя, на думку В. Сухомлинського, є здатність поєднувати щирість і мудрість. Він звертав увагу на особливу роль умінь учителя щодо професійного самопізнання і самовиховання [7].

Питання професійно-педагогічної компетентності знайшли своє відображення у роботах Л. Васильченко, С. Гончаренка, М. Дяченко, І. Зимньої, О. Пометун, Н. Нічкало, О. Савченко, В. Семиченко, С. Шмилова, Р. Шаповал. Професійно-педагогічна компетентність вивчається в їх працях у контексті проблеми реалізації особистісних характеристик вчителя, розвитку його професійної свідомості і рефлексії, динаміки професійного самовизначення. С. Мартиненко, О. Савченко, В. Сластьонін, Л. Хоружа розглядають професійну компетентність педагога як інтегруючи складову, що об'єднує професійні, соціально-педагогічні, правові та інші характеристики: авторитет, соціальний статус у конкретному виді діяльності, соціально-педагогічна ерудованість; здатність оперувати інформацією та постійно саморозвиватися; комунікативність та емоційна стабільність, відвертість.

Дослідниця Д. Скворцова розглядає професійну компетентність педагога як властивість особистості, що дає змогу продуктивно розв'язувати навчально-виховні завдання, розрахо-

вані на формування особистості іншої людини. На думку І. Демура, компетентність – категорія оцінна, вона характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільного розвитку праці, маючи на увазі рівень розвитку його здатності виносити кваліфіковані судження, ухвалювати адекватні відповідальні рішення в проблемних ситуаціях, планувати й виконувати дії, що приводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей [3].

Дещо інший підхід до тлумачення поняття «компетентність» у наукових працях Н. Сергієнко. «Компетентність» виражає значення традиційної тріади «знання, уміння, навички» і слугує сполучною ланкою між її компонентами. Компетентність у широкому значенні може бути визначена як поглиблене знання предмета або освоєне вміння. Звідси – «формула компетентності»: компетентність – мобільність знання плюс гнучкість методу, плюс критичність мислення [10].

Дидакт Вол. Бондар вважає, що компетентний вчитель організує педагогічну діяльність так, щоб вона була спрямована на отримання усвідомленого результату. М. Коломієць розглядає компетентність як сукупність знань, умінь, навичок, які потрібні для успішного виконання його функцій навчання, виховання, розвитку особистості дитини. А. Марков визначає, що професійно компетентна людина та, яка: успішно розв'язує завдання навчання й виховання, готує для суспільства випускника з бажаними психологічними якостями; задоволена професією; досягає бажаних результатів у розвитку особистості учнів; має й усвідомлює перспективу свого професійного розвитку; відкрита для постійного професійного навчання; збагачує досвід професії завдяки особистому творчому внеску; соціально активна в суспільстві; віддана педагогічній професії, прагне підтримувати навіть у складних умовах її честь і гідність, професійну етику; готова до якісної та кількісної оцінки своєї праці, уміє сама це робити [6]. А. Орлов у теорії та практиці професійної діяльності вчителя виділяє основні компоненти професійно-педагогічної компетентності: етичні установки вчителя, систему психолого-педагогічних знань, систему знань у сфері свого предмета, загальну ерудицію, засоби розумових і практичних дій, професійно-особистісні якості.

Отже, аналіз наукових джерел надав змогу розглядати професійну компетентність гімназії як інтегровану властивість особистості, що володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, має високий рівень науково-теоретичної і практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі педагогічної співпраці на основі впровадження сучасних педагогічних технологій для досягнення високих результатів.

II. Моніторинг професійної компетентності вчителя.

Аналіз наукових джерел дав змогу стверджувати, що основними критеріями компетентності вчителя початкової школи є: професійна готовність до змін, постійне самонавчання та саморозвиток, педагогічна ерудованість, комунікативність та емоційна стабільність, здатність до прийняття рішень та організації, відкритість [2].

У сучасній педагогіці не існує єдиного підходу щодо визначення складових професійної компетентності вчителя. Вивчення існуючих підходів до визначення змісту та структури професійної компетентності педагогів дає змогу нам виокремити інтегровані складові професійної компетентності вчителя початкової школи: організаційну, психологічну, дидактичну, методичну, комунікативну, інформаційно-технологічну, полікультурну, соціальну і самоосвітню (рис. 1).

Організаційна компетентність відображає організаційні та змістові форми планування діяльності, відповідальність вчителя за надання учням якісної освіти; вміння планувати свою діяльність, систему уроків відповідно до мети з урахуванням особливостей предмета; включає готовність до процесу розроблення інноваційних програм і проєктів, їх впровадження, оцінювання та поширення, уміння об'єктивно оцінювати навчальні досягнення учнів.

Психологічна компетентність характеризує психолого-педагогічну підготовку вчителя; знання вікової психології, здатність учителя до саморегуляції, самоконтролю; потреби в

позитивній оцінці своїх дій; забезпечує суб'єкт-суб'єктну взаємодію на гуманістичних засадах; уміння будувати позитивну «Я-концепцію»; вільне опанування та використання в своїй діяльності психолого-педагогічної концепції, проведення діагностичних досліджень.

Дидактична компетентність відображає специфіку підготовки вчителя до роботи в умовах розвитку інноваційного середовища, відповідність рівня викладання навчального предмета сучасним вимогам; загальну дидактичну підготовку вчителя, зміст та методичне забезпечення уроків, знання сучасної типології уроку, освітніх технологій, форм, методів та прийомів навчальної діяльності; враховує розвиток інтересу до предмета; уміння здійснювати диференційований підхід до учнів; здійснення розвитку навчально-пізнавальних умінь учнів; використання сучасних інформаційно-педагогічних технологій.

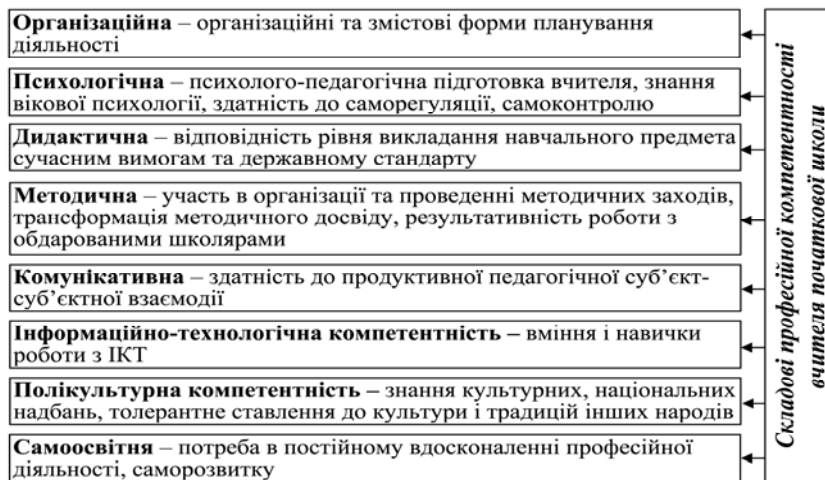

Рис 1. Складові професійної компетентності вчителя гімназії

Методична компетентність охоплює участь вчителя в організації та проведенні семінарів, конференцій, круглих столів, у конкурсах, змаганнях з методичної майстерності; трансформацію методичного досвіду (друковані матеріали, виступи на конференціях, методичні розробки) в освітній простір; систему роботи з обдарованими учнями та її результативність; участь та результати науково-дослідницької та проектної діяльності; особистісні досягнення вчителя.

Комунікативна компетентність характеризує здатність учителя до продуктивної педагогічної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, готовність та вміння реалізувати зміст і різноманітні функції педагогічного спілкування, оптимально добирати його стилі, способи встановлення контакту на основі взаєморозуміння та взаємодії, управління мотиваційною сферою учнів, уміння розв'язувати конфліктні ситуації, загальнокультурний рівень вчителя.

Інформаційно-технологічна компетентність передбачає вміння і навички роботи з ІКТ; застосовувати раціональні прийоми пошуку, аналізу, адекватного добору, систематизації, використання інформації; самостійно створювати різноманітні текстові завдання; враховувати дидактичні принципи, закономірності, способи, форми організації навчального процесу для його оптимізації на основі комп'ютеризації; уміння перебудовувати за необхідності план і хід викладу навчального матеріалу з огляду на специфіку предмета, рівень підготовки школяра.

Полікультурна компетентність містить знання педагогом культурних, національних надбань, менталітету представників різних національностей, досягнень та звершень українського народу; толерантне ставлення до культури і традицій представників інших народів.

Самоосвітня компетентність охоплює потребу в постійному вдосконаленні професійної діяльності з акцентом на її соціалізацію, спрямована на розширення й поглиблення знань і вмінь, самооцінку та самоконтроль, здатність до саморозвитку.

Отже, сформованість цих ключових компетентностей дає змогу вчителю ефективно виконувати свої професійні обов'язки та досягати високих результатів. З огляду на зазначене можна стверджувати, що професійному зростанню вчителя й підвищенню рівня його професійної компетентності сприяють високий духовно-моральний імідж навчального закладу, що забезпечує сприятливі творчі умови роботи; систематична самоосвітня діяльність вчителя, яка включає навчання на курсах підвищення кваліфікації; участь у проєктах, фестивалях, конференціях, семінарах, педагогічних майстернях, роботі методичних об'єднань, творчих груп; особистісно-зорієнтована методична підтримка діяльності вчителя; акцент на інноваційному, творчо-пошуковому компоненті методичної діяльності; об'єктивна оцінка праці; моральне й матеріальне стимулювання.

Для створення системи професійного зростання вчителя вагому роль відіграє моніторинг, завдяки якому відбувається накопичення інформації про кожного педагога, з'являється можливість прогнозувати та моделювати розвиток і стан зростання професійного рівня вчителя. Презентуємо розроблену модель моніторингу професійної компетентності вчителя гімназії (рис. 2).

Рис. 2. Модель моніторингу професійної компетентності вчителів гімназії

Модель охоплює мету, завдання, підходи, показники моніторингу, інструментарій, результат, контрольню-аналітичну діяльність, корекцію результатів. Розглянемо її складові.

Об'єкт моніторингу – рівень професійної компетентності вчителя.

Предмет моніторингу – динаміка якісних змін професійної компетентності вчителя протягом кількох етапів моніторингових досліджень.

Мета – підвищення рівня професійної компетентності вчителя шляхом постійного вимірювання, аналіз результатів та цілеспрямоване коригування.

Основні завдання моніторингу: визначення складових професійної компетентності вчителя; діагностування фахового зростання вчителя та рівня сформованості його професійних компетентностей; створення алгоритму корекції самоосвітньої діяльності вчителя за умов моніторингу.

Реалізація мети та завдань можлива завдяки окреслення показників моніторингу професійної компетентності вчителя, а саме: організаційної, психологічної, дидактичної, методичної, комунікативної, інформаційно-технологічної, полікультурної та самоосвітньої складових професійної компетентності вчителя гімназії.

Визначаємо основні підходи до оцінювання професійної компетентності вчителя, а саме:

- *системний* підхід – ґрунтується на розгляді професійної компетентності вчителя як системи, передбачає використання одержаної інформації та містить основні групи показників: якість та результативність процесу навчання і виховання, забезпечення комплексного вивчення особистісних якостей вчителя, його педагогічної діяльності;

- *процесуальний* (комплексний) підхід дає змогу дослідити педагогічні уміння вчителя та результати його праці (навченість та вихованість учнів);

- завдяки *особистісному* підходу визначається мотивація вчителя до навчальної діяльності, його професійно важливі особистісні якості;

- *результативний* підхід містить показники результативності освітнього процесу, ступінь засвоєння учнями змісту навчальних програм та набуття ключових компетентностей.

Розроблено інструментарій рівня професійної компетентності педагогічного працівника, який охоплює такі методи дослідження: вивчення системи роботи вчителя з нормативно-правовою документацією; виконання навчальних програм; заповнення моніторингових карт відстеження ефективності уроку, рівня викладання предмета, рівня навчальних досягнень учнів з конкретного предмета; вивчення стану та ефективності впровадження педагогічних інноваційних технологій; аналіз якості кадрового забезпечення та результатів атестації, діагностичні методики, спостереження, анкетування.

На підставі використання інструментарію створюється банк психолого-педагогічних методик, анкет для педагогічного працівника і здобувачів освіти, психологічного та методичного супроводу уроків, інструкцій щодо обробки результатів моніторингу, побудови факторно-критеріальної та кваліметричної моделі, контролю, корекції та прийняття ефективних управлінських рішень щодо усунення виявлених проблем.

Процес коригування (самокоригування) і контрольню-аналітична діяльність (самоконтроль) передбачає внесення змін у процес розвитку професійної компетентності вчителя на основі розроблених рекомендацій та усунення негативних чинників, визначення шляхів і напрямів їх розвитку.

Отже, підсумкові результати моніторингових досліджень професійної компетентності вчителя дають змогу простежити динаміку змін, здатність вчителя перетворювати предметні знання згідно з вимогами державних освітніх стандартів на засоби формування ключових, базових, життєвих компетентностей учнів, визначити позитивні тенденції, шляхи розв'язання проблем.

Література

1. Адольф В. А. *Профессиональная компетентность современного учителя: монография* / Красноярский гос. ун-т. Красноярск: КрГУ, 1998. 286 с.
2. Білявська О. О. *Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності*. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsl>
3. Демура І. Сутність професійних компетентностей учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. праць / заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ: Вид-во Центр СДГП, 2007. Вип. XXXVIII. С. 64–71.
4. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К. І. С.», 2004.
5. Лукіна Т. *Моніторинг якості освіти: теорія і практика*. Київ: Вид. дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Голіцина, 2006.
6. Маркова А. К. *Психологія професіоналізму*. Москва: Междун. гуманит. фонд «Знание», 1996. 308 с.
7. Новгородська Ю. Ідеї В. О. Сухомлинського живуть і розвиваються. *Рідна школа*. 2002, листопад. С. 44–45.
8. Пелагейченко В. Ключові компоненти компетентності вчителя. «*Відкритий урок: розробки, технології, досвід*». URL: osvita.ua/.
9. Перехейда О. М. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти. *Управління школою*. 2015. № 31–33. С. 4–94.
10. Сергієнко Н. Ф. *Професійна компетентність сучасного вчителя*. URL: <http://tme.umo.edu.ua>